

Синтаксичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої літератури

З-поміж численних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної діяльності, що називають «перекладом» або «перекладацькою діяльністю». Будь-який випадок, коли текст, створений на одній мові, перевиражається засобами іншої мови, ми називаємо перекладом. При цьому термін «текст» розуміється гранично широко: мається на увазі будь-яке усне висловлювання і будь-який письмовий твір від інструкції для холодильника, наприклад, до роману.

З метою адекватного перекладу змісту іншомовного тексту перекладачі вдаються до різноманітних трансформацій, які повністю або частково змінюють структуру речень оригіналу. Переклад з однієї мови на іншу неможливий без граматичних трансформацій, до яких у першу чергу варто віднести перебудову речення (зміна його структури) та інші заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Велике значення також мають додавання й вилучення одного чи кількох слів.

Проблеми перекладацьких трансформацій розглядали в своїх роботах Л.С. Бархударов, Є.В. Бреус, В.М. Комісаров, Л.К. Латишев, Я.Й. Рецкер, А.В. Федоров, О.Д. Швейцер та ін. Між тим, проблема перекладацьких трансформацій взагалі й граматичних зокрема продовжує залишатися актуальною.

У контексті нашого дослідження важливою є думка Л.С. Бархударова, який виступає за вивчення перекладу як процесу і зазначає, що термін «перетворення» (або «трансформація») вживається тоді, коли йдеться про певне відношення між двома мовними одиницями [1, с. 6].

Нами було розглянуто перекладацькі трансформації, що були застосовані при перекладі роману Джерома Селінджера «Над прірвою у житті» та інструкцій до телефону та шліфувального верстату.

Під час аналізу тексту перекладу роману Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» (J.D. Salinger “The Catcher in the Rye” [9]), виконаного О.П. Логвиненком [7], нами були виявлені граматичні трансформації заміни активного стану пасивним чи навпаки.

Only seniors were allowed to bring girls with them [9, с. 19]. – *Приводити їх з собою мали право тільки випускники* [7, с. 25].

Словосполучення у пасивному стані *only seniors were allowed* було перекладене словосполученням активного стану *мали право тільки випускники*. Ця синтаксична трансформація була використана перекладачем досить доречно у зв'язку з тим, що для української мови більш характерне використання саме активного стану.

Заміну часової форми при перекладі українською мовою спостерігаємо у такому прикладі: *My ears were hurting and I could hardly move my fingers at all* [9, с. 245]. – *Вуха щемлять, а пальцями вже й не поворухну* [7, с. 253].

Як бачимо, речення оригіналу вжито у минулому, а ось вже переклад цього речення – в теперішньому часі. Під час прочитання оригіналу склалося враження, що цю історію хтось просто переказує. Під час прочитання перекладу створюється ефект присутності «тут і зараз», що допомагає зануритись у книгу та дає змогу зіставити себе з героєм. Тож, заміна часової форми була використана досить вдало.

При перекладі нерідко має місце також явище перестановки головного й підрядного речення, як-от: *He took another look at my hat while he was cleaning them* [9, с. 224]. – *Він їх чистив, а сам роздивлявся мою шапку* [7, с. 231]. У реченні оригіналу головне речення – *He took another look at my hat*, а ось вже під час перекладу воно стає підрядним; і навпаки підрядне речення в оригіналі *while he was cleaning them*, у версії перекладу – головним *Він їх чистив*. У цьому випадку використання перестановки головного і підрядного речення було не обов'язковим, речення в обох випадках має однаковий сенс. Різниця лише в тому, що в оригіналі автор звертає увагу на те, що герой роздивляється капелюх, чистячи взуття, а у варіанті перекладу увага звертається саме на те, що він чистив взуття і водночас розглядав капелюх.

Серед прикладів застосування граматичної трансформації додавання головних членів речення особливої уваги заслуговує такий приклад: *I spent the whole night necking with a terrible phony named Anne Louise Sherman* [9, с. 81]. – *Цілий вечір прообіймався та процілувався з однією дурепою, – звали її Анна-Луїза Шерман* [7, с. 88]. У наведеному прикладі англійська конструкція багатократної тривалої дії *spent ... necking (Pv + Ving)* уточнюється мовою перекладу двома префіксальними дієсловами *прообіймався* та *процілувався*, які разом передають значення ширшого за змістом дієслова *to neck*.

Додавання другорядних членів речення використовується у такому прикладі: *Pencey Prep is this school that's in Agerstown, Pennsylvania* [9, с. 29]. – *Пенсі – це закрита школа-інтернат для хлопців у Егерстауні, штат Пенсільванія* [7, с. 32]. У реченні перекладу слово *school* відтворено за допомогою словосполучення *школа-інтернат для хлопців*. У цьому випадку додавання другорядних членів речення розширює значення слова *school* та розтлумачує читачеві його значення.

Виявлено також вилучення головних членів речення в українському перекладі. *He kept standing there* [9, с. 17]. – *Стовбичить – хоч би що* [7, с. 25]. У реченні перекладу займенник *he* був вилучений, через що речення стало означено-особовим. Вилучення головних членів речення було суто побажанням перекладача, оскільки кардинальна зміна сприйняття речення читачем відсутня.

Аналіз граматичних трансформацій на прикладі перекладу роману Дж. Селінджера «Над прірвою у житті», виконаного О. Логвиненко, дає підстави стверджувати, що в тексті перекладу найчастіше зустрічаються такі види граматичних трансформацій, як заміна типу речення, заміни активного стану пасивним чи навпаки, заміни частин мови, заміна типу присудка, заміна числа, заміна стверджувальної форми заперечною, заміна часової форми й заміна типу синтаксичного зв'язку. Перестановки слів у тексті перекладу, в першу чергу, зумовлені синтаксичними особливостями мови перекладу. При перекладі художнього роману Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» найчастіше перекладачем застосовано явище перестановки головного й підрядного речення.

Тексти науково-технічного стилю характеризуються стислістю та однозначністю. В їхній структурі переважають іменники, прикметники, слова з основним предметно-логічним значенням, терміни, безособові форми дієслова. Граматичні відмінності зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами мови оригіналу і перекладу і стилістичними особливостями текстів.

За синтаксичною структурою англомовні науково-технічні тексти відрізняються конструктивною складністю, мають безособові і неозначено-особові конструкції. В англійських науково-технічних текстах, в порівнянні з українськими, особливо часто зустрічаються пасивні звороти. Далі проаналізуємо застосування перекладацьких трансформацій при перекладі інструкцій до телефону та шліфувального верстату. Так, у перекладі інструкцій з англійської мови українською найчастіше відбувалась заміна членів речення.

Для інструкцій характерними є використання форм наказового способу, сигналами яких виступають модальні дієслова, які використовуються як з активними, так і з пасивними формами дієслова, наприклад: *You must note that the principle makes no claims about the relationship of the constituents to one another* [10, с. 5]. – *Зауважте, що цей принцип не містить жодних вказівок на зв'язки компонентів між собою* [3, с. 21]. У цьому прикладі модальні дієслова *should, must*, перекладаються як *необхідно, сап – можливо, можна*, підмет перетворюється на додаток, таким чином двоскладне речення замінюється односкладним. Проста форма наказового способу дієслова-присудка може перекладатися неозначеною формою дієслова або формою наказового способу другої особи множини.

Заміна двоскладного речення односкладним застосовувалась у 52 випадках, що становить 14,5% від усіх синтаксичних трансформацій, застосованих при перекладі інструкцій.

Заміна простого речення складним відбувалась 67 разів, тобто 18 % загальних опрацьованих інструкцій: *Video files in other folders of your device are not displayed* [11, с. 7]. – *Відеофайли, наявні в інших папках пристрою, відображатися не будуть* [2, с. 24]. Як засвідчив аналіз, речення оригіналу є простим, речення перекладу – складнопідрядним з підрядним означальним. Перекладач вжив заміну простого речення складним через нормативні причини.

Оскільки в інструкціях переважають прості ускладнені та складні речення, кількість застосувань трансформації заміни простого речення є незначною.

Заміна простого ускладненого речення простим спостерігається у 8 випадках (2%). Наприклад: *Use Assisted GPS (A-GPS) to receive assistance data from an assistance data server* [11, с. 4]. – *Використання допоміжної GPS (A-GPS) для отримання допоміжних даних з сервера цих даних* [2, с. 20]. Таким чином, односкладне дієслівне речення, яке ускладнене інфінітивом у функції означення мети, перетворюється на односкладне номінативне речення.

Як і при перекладі науково-технічної літератури, в інструкціях серед внутрішніх трансформацій часто використовувалась додавання та вилучення членів речення.

Додавання членів речення відбувалося у 32 випадках (9%), наприклад: *Check the type of access point you need with your service provider for the service you want to access* [11, с. 5]. – *Інформацію щодо типу точки доступу, необхідної для доступу до потрібної послуги, можна отримати у свого постачальника послуг* [2, с. 21]. Речення мови перекладу перефразовано за допомогою додавання членів речення, наприклад *інформацію, можна отримати у* Це зроблено з метою поліпшення розуміння сенсу речення.

Вилучення членів речення застосовується у 21% опрацьованих текстів, наприклад: *Your device offers several options to connect to the internet or to another compatible PC* [11, с. 9]. – *У пристрої передбачено кілька способів з'єднання з Інтернетом, іншим сумісним ПК* [2, с. 25]. У реченні перекладу особовий займенник *your* та сполучник *or* були вилучені, так як для української мови більш характерним є вживання безособових речень.

Таким чином, переклад науково-технічної літератури вимагає не лише мовознавчих знань, але й знань у галузі науки і техніки. А знання й коректне використання перерахованих засобів перекладу допоможе уникнути помилок під час перекладу українською мовою, а також запобігти спотворенню змісту тексту.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Высшая школа, 1975. – 238 с.
2. Керівництво користувача. Телефон Samsung SGH-X100 з підтримкою двох ліній та GPRS [переклад Samsung Electronics] – 02/2004. – 162 с.
3. Керівництво користувача. Шліфувальний верстат Samsung FSM-150 [переклад Samsung Electronics] – 51 с.
4. Комісаров В. Н. Теорія перекладу/ В. Н. Комісаров. – М. : Просвещение, 1990. – 80 с.
5. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М.: Просвещение, 1988. – 159 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводоведческая практика / Я. Рецкер. – М. : Высшая школа, 1974 р. – 228 с.
7. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті: Повісті, оповідання / О.П. Логвиненко. – К.: Молодь, 1984. – 272 с.
8. Швейцер О. Д. Теория перевода / О. Д. Швейцер. – М. : Наука,

1976. – 218 с. **9.** Salinger J. D. The Catcher in the Rye; Книжка для читання англійською. – Київ.: Видавництво «Знання» – 1999. – 276 с. **10.** Samsung Safety instructions. Bench Grinder FSM-150. – 51 p. **11.** User's Guide Dual Band GPRS Telephone SGH-X100 Samsung – 02/2004. – 162 p.